

Сценарій літературного вечора

Присвяченого 66-роковинам від дня народження В. Стуса

“Ярій, душе! Ярій, а не ридай...”

На сцені портрет В.Стуса, увінчаний українським рушником. Перед ним хліб і свіча, живі квіти. Фонограмою звучать пісні романси на слова В.Стуса.З обох боків розташована книжкова виставка, на якій представлені нові видання. Протягом усього вечора демонструються кадри з документального фільму, слайди, фотографії.

Поступово згасає світло. Висвітлюється символічний “вівтар”.

Ведучий

Врізаючись гранітним профілем
Він йшов на повний зріст
Вразливий і беззахисний
Під градом націлених
Очей об’єктивів і магнітофонів.

Доброго вечора всім присутнім в цій залі. Сьогодні ми розпочинаємо традиційні Стусівські читання.

Вечори вшанування творчої і подвижницької діяльності великого українського поета і патріота Василя Стуса відбуваються щорічно у січневі дні.

Василь Стус – легендарна постать, якій вдалося реалізувати свій талант за обставин, де інші “гаснуть”, посилаючись на умови.

Великий Поет, який піднявся над малим часом. Це була людина найбільших чеснот, життєвим кредом, якої було “Караюсь, мучусь, але не каюсь”, Людина, яка остерігалась тихо говорити Правду. І в пам’ять про нього дозвольте запалати свічу пам’яті (запалюється свіча).

Гортаю томик його віршів, виданий 1990 року “Радянським письменником” “Дорога болю”.

Чесного читача, що намагатиметься йти за ним слово в слово, як слід у слід, пектиме докір: де ти перебував тоді, коли тому боліло? Тоді буде лише правдолюбцем, коли знущаються над народом. Треба ставати правдоборцем. Може й правильно роблять колишній політичні в’язні: не подають руки тим, хто не зазнав такої ж долі. Багато їх було за ґратами, а світ заговорив про Василя. Чому? Бо він вище за інших підніс свою нескореність владі, що полювала на таланти.

Справжній поет - це бунт душі. Таланти – наші духовні атланти.

*“Ярій, душе! Ярій, а не ридай,
У білій стужі сонце України
А ти шукай червону тіль калини
На чорних водах тіль її шукай,
Де жменька нас...”*

Ведучий

Суд над Василем і ще попереду. Де ж набув він отой незрівнянний стоїцизм, почуття власної гідності, непоступливості й непокори?

(на екрані демонструються кадри з документального фільму про В.Стуса “Пресвітлої дороги свічка чорна”).

Скупа розповідь про своє дитинство, юність, якоюсь мірою відповідають на всі запитання. У листі від 25 квітня 1970 р. до сина Василь згадує, як він з самого малечку (було йому менше року) уперше відчув себе самотнім: мама в полі, довкола нікого нема. Плакати надокучило, лежати в колісці нудно. Залишившись із бабусею у рідному селі Рахнівка, вивчив напам’ять “Отче наш”.

Перша полотняна сорочка з кишенькою, перша свитка, в якій ходив до школи, перший біль – співчуття, коли на його очах сусід-татарин зарізав лошака.

“Я плакав – так було шкода”. А коли сусід хотів нагодувати кониною – “я ревма ревів, аби не присилував до такого гріха”.

Це було першим випробуванням раннього його стоїцизму. Пізніше, вже в мордовських таборах, він не раз оголошуватиме голодівку протесту проти нелюдського ставлення до в’язнів і, можливо, згадуватиме “гарного, молоденького” лошака, якому татарин на його очах перерізав горло.

Згадує Василь і смерть старшого брата Івана, що підірвався на міні, і помирання пухлого з голоду батька. Його незабутній світлий образ, певно постав перед Стусом у карцері табору особливого режиму, коли той оголосив суху голодівку до кінця.

Ми вже ніколи не дізнаємося про що думав перед смертю у холодному карцері стражденний Василь, але можна припуститися, що його не раз навідували тіні позабутих предків, – Сковороди, Шевченка, Довженка і багатьох інших поборників правди і свободи.

(демонструються уривки з документального фільму)

Чтець

“Воля – найвище в світі, чого потребує людина і Мойсей жорстоко карав слюнтяїв, що тужили за рабськими глечиками”, говорив В.Стус.

*...Сто чорних тіней довжаться, ростуть
і вже, як ліс соснової малечі,
устріч рушають. Вдатися до втечі
стежину власну, ніби дрів, згорнуть?
Ні. Вистояти. Вистояти. Ні –
Стояти. Тільки твт у цьому полі,
Що наче льон і власної неволі
Спізнати тут, на рідній чужині.*

Ведучий

Вересень у житті Стуса – рокований: 20 вересня 1965 р. відраховують із аспірантури інституту літератури, 7 вересня 1972 р. Київський обласний суд розглядає його “кримінальну” справу: 29

вересня 1980 р. Київський міський суд почав розгляд нової справи після другого його арешту, у вересні 1983 р. йому забороняють пересилати свої вірші на волю; 4 вересня 1985 р. – смерть.

Прихід Василя у цей немилосердний світ збігся із днем народження Ісуса Христа. І хоч батьки записали у метриці 8 січня 1938 р., доля все ж уготувала йому страсну путь на Голгофу кривавого двадцятого століття.

“Хтось дати проставив мені знак омиті...”. Воістину – Боже провидіння.

Слова Василя Мисика “Але що ж робити живій душі у цій державі смерті?”, узяті Стусом за епіграф до першого вірша з циклу “Костомаров у Саратові”, можна вважати епіграфом до всього Стусового життя. Він це не волі, ще не вполонила його тісна осоружна в’язниця, але передчування її змушує його шукати прикладів мужності серед велетів духу – він подумки ніби піднімає Костомарова у його Саратовській тюрмі, намагаючись уявити, як то там йому ведеться”.

(затемнення. Висвітлюється портрет В.Стуса)

Читець

- Ти весь – на бережечку самоти присмоктаний до туги, ніби равлик, від вибухлої злості занепалий не можеш межі болю осягти. А світ весь втих, витух, відпалав, не вгамувавши вікової спраги. Він висмоктав із тебе всю одвагу, лишив напризволяще і прокляв.

Ведучий

На початку 1971 року Стусові мало виповнитися 33. Тож не випадково саме тієї пори у нього народжується вірш “На Лисій горі догоряє багаття нічне...”, часто потім цитований багатьма дослідниками життя і творчості поета. І коли згодом комендант засланицького гуртожитку в с. Матросова Алла Баннікова, знайомлячись із Василем, попросила його прочитати їй якийсь із своїх віршів, Стус вибрав саме цей.

Читець

*На лисій горі догоряє багаття нічне
і листя осіннє на Лисій горі догоряє,
а я вже забув, де та Лиса гора, і не знаю,
чи Лиса гора впізнала б мене....*

Ведучий

У кожному рядку – повторюване підтвердження Лисої гори, яка виглядає нагадуванням про біблійне “лобне місце”. Цілком можливо, що в Рахнівці (чи неподалік від неї) була своя Лиса гора. Це вірш – спогад, вірш – передчуття. Він – наче своєрідне продовження найпершого вірша “Веселий цвинтар” – “Цей став повісплений...”, де є такі болючі рядки:

Читець

*...Крилато рветься з нього вороння
Майбутнього. Летить крилато лезо
На віття виголіне. Лине в просі
на утлу синь високогорлі сосни,
І на пропащу голову мою...*

Ведучий

Останнім рядком Стус ніби передбачає страсну свою путь. У художника Опанаса Заливахи – колишнього в'язня, а нині Лауреата Шевченківської премії – є дивовижне полотно: білий баский кінь на тлі червоних маків, що вслали дорогу в безкінечність. Не знаю, кому воно присвячене, але здається – Василю Стусу і всім таким як він.

Наприкінці шістдесятих він ще на волі, та незабаром яких пекельних мук доведеться зазнати, не тільки його тілу, а й духу.

Стус продовжує документувати свій дов'язничий душевний біль у нових віршах, що складуть збірку "Веселий цвинтар".

Читець

*"Мені здається, що живу не я,
а інший хтось живе за мене в світі
в моїй подобі.
...Тільки перехожий
межи світів, ворушишся на споді
чужого існування. Сто ночей
попереду і сто ночей позаду,
а межі ними – лялечка німа.
Розпечена, аж біла з самоболю,
Як цятка пекла, лаконічний крик.
усесвіту, маленький шротик сонця
...Ти ждеш іще народження для себе,
а смерть ввійшла у тебе вже давно"*

Ведучий

Кожне Стусове слово "забезпечене" золотим запасом його сумління найвищої проби. Тут що не рядок – то правда. Це стогін душі, приречений жити "на рідній, не своїй землі..."

Читець

*"Порідшала земна тужава твердь,
міський мурашник поточив планету
Міліціонери, фізики, поети
Вигадливо майструють власну смерть
Протрухлий український материк
Росте, як гриб. Вже навіть немовлятко.
Й те обіцяє стати нашим катом
І порубати віковий поріг
Дідівським вимішлим патріотизмом,
Де зрідка тільки човганя чобіт
Нагадує: іще існує світ
Справіку заборонений, як схизма
Цю твердь земна трухлявіє щодня,
А ми все визначаємось. До суті
Доходимо і, Господом забуті,
Вітчизни просимо, як подання".*

Ведучий

Після Сковороди й Шевченка, після Симоненка й Довженка, після Драй–Хмари і Вишні, після тисячі патріотів – потоптаних, понівечених, знищених тоталітарною системою, Стус не зміг жити інакше – одверто став на прю з нею. Свідомо, беззастережно, з відкритим забралом. Поряд із ним було багато сподвижників, але не кожен із них пройшов свій трудний шлях від початку й до кінця так, як зробив це Стус.

Ведучий

Ось “Пояснювальна записка”, яку Василь подав керівництву інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка і яка в кожному друкованому збірнику документальних матеріалів про нього не оприлюднювалась.

Написана вона одразу ж після акції протесту проти приховування тогочасних арештів української інтелігенції і датована 7 вересня 1965 р., третього дня після виступу в кінотеатрі “Україна”.

(на екрані висвітлюються рядки рукописного тексту. Голос за кадром озвучує їх)

“В суботу, 4 вересня під час виступу автора фільму та його учасників, а потім після виступу Ів. Дзюби, який не зміг сказати про групу арештів (його зіпхнули зі сцени, гукаючи, що людей не заарештовують), я виступив там також. Мене обурило брутальне поводження з Ів. Дзюбою...”

“Я говорив з обуренням про те, що підозріливо приховувані арешти викликають гнітючу атмосферу, яка створилася в Києві, особливо щодо молодих митців. Ці підозріливі арешти створюють ґрунт для страшних аналогій тінь кривавого 1933-го року надто близька, щоб не можна було реагувати на будь-які подібні симптоми. Чисто психологічно, чисто громадянськи я не міг стриматись. Я вважаю, що в таких умовах мовчанка є злочином...”

Ведучий

Цей найперший документ Стусової непоступливості і громадської мужності Жулинський навів 10 вересня 1990 р. у фільмі “Просвітлої дороги свічка чорна” виробництва студії “Галичинафільм”.

(на екрані демонструються уривки з фільму “Просвітлої дороги, свічка чорна”)

Ведучий

Другим документом визначальної ваги було “Двоє слів читачеві” – передмова до збірки поезій “Зимові дерева”, котра майже десяток років пролежала без руху в “Радянському письменнику” з позитивними рецензіями на неї. Ця збірка – цілісна і поетична.

Читець

*“Не одлюби свою тривогу ранню, -
Той край, де обрію хвиляста каламуть,
Де в надвечір’ї вітровії тчуть
Єдвабну сизь, не віддані ваганню...”*

Ведучий

Світ покріпачуваного вісімнадцятого століття так і не уполонив Сквороди Світ жандармського дев'ятнадцятого ув'язнив на довгих десять літ Шевченка, а світ винищувального двадцятого не допускав його пророчного слова до спраглих людських душ. Він так і не випустив із своїх пазурів нескореного Стуса.

Читець

*“Яка нестерпна рідна чужина,
цей погар раю, храм, зазналий скверни!
Ти повернувся, але край – не верне:
Йому за трунву пільма кам'яна.*

Ведучий

Стус казав: головне для в'язня – вміти тримати голову, як би важко йому не було.

У листі від 3 грудня 1978 р. до Олега Орача він писав із селища Матросова

(висвітлюється портрет)

Читець

“Я, як рокований на розтерзання дикими звірами в римському цирку. Оббреханий, зневажений, але гордо тримаю голову, аж їм кров із зубів”.

Ведучий

Василь Стус і в таборах, і на засланні ніколи нікого з товаришів по неволі не повчав, як треба жити. Він робив це своїм прикладом. Але небагато було здатних повторити подвиг його мужності й непокори. Як мало було й тих, хто упродовж майже двох тисячоліть намагався повторити подвиг Ісуса Христа.

Шанований Стусом А.Камю писав:

“Для Ніцше, як і для Толстого, Христос – не бунтар. Суть його вчення зводиться до тотальної згоди, до непротивлення злу”. Стус не наслідував Христа – він став на прю з людиноненависницькою системою. У Ніцше є нищівний вислів: “Соціалізм – це не більше, ніж звиродніле християнство”. А звиродніло воно через те, що дві тисячі років тому на волю було відпущено не пророка Ісуса, а злодія Варраву і схоже, саме від нього й ведуть свій початок підступні й брехливі, нещадні й загребуші, злодійкуваті безбожники:

Читець

*“Чи ти спізнав життєву путь свою
На цій безрадінній сумній роботі,
Де все людською мукою взялось?
Ти все стоїш в моїй тяжкій скорботі,
Твоїм нещастям серце пойнялось
Моє недужне. Ти ж за мене вдвоє
Нещасніший. Я сам. А ти, лиш тіль.
Я є добро. А ти – труха і тіль
А спільне в нас – що в'язні ми обоє,
Дверей обабоки. Ти там, я – тут
Нас порізли Мури, як Статут”.*

<http://www.library.vinnitsa.com/includes/stus04>